Kommunesammenlægningen i 1970

Af Anton Bruun

Såvel i dag som i 60erne er og var der forkæmpere for større kommunale enheder. Motiverne er nu som dengang vidt forskellige, dog med den forskel at motiverne i 60erne var åbenbare og logiske at få øje på. Der var et »hav« af kommuner dengang, mod de 275 vi har i dag. Der var rigtig mange små sogne, hvor alle politiske problemer blev løst i sognerådsformandens dagligstue, og hvor alle administrative problemer blev klaret i kassererens dagligstue. Lad mig slå fast med det samme: arbejdet blev udført seriøst og virkelig ansvarsfuldt – men de store fremskridt der var gjort efter krigen og frem til 60erne på alle områder såsom økonomi, teknik, kultur, edb, socialområdet, byggeri, fremstillingsvirksomheder, miljø og sportsanlæg for blot at nævne de vigtigste ekspansionsområder, gjorde, at det var pinende nødvendigt med en kommunalreform.

Reformkommissionen

Der blev af Folketinget nedsat en kommunalreform-kommission, og dermed var startskuddet gået til det største kommunalpolitiske puslespil i nyere tid.

For at forstå problematikken om den kommunale inddeling er det nødvendigt med et tilbageblik indeholdende relevante tal.

Da man tilrettelagde den kommunale inddeling omkring 1840, var der i Danmark 1.411.000 mio. indbyggere, hvoraf 80% boede i landdistrikterne. I 1960 var indbyggertallet steget til 4,6 mio., og ved årtusinskiftet forventes tallet at være godt fem mio. Samtidig er der sket en kraftig affolkning af landdistrikterne mod en tilsvarende befolkningstilvækst i byerne, København dog undtaget. I 1850 var der i kongeriget 1.049 sognekommuner. I 1960 var antallet af sognekommuner vokset til 1.280, vel nok p.g.a. den tilvækst der i den mellemliggende tid var sket i landdistrikterne. Af disse sognekommuner havde 469 under 1.000 indbyggere, 331 havde mellem 1.000 og 1.500 indbyggere, 310 havde mellem 1.500 og 2.500 indbyggere. På kanten mellem denne og sidste gruppe på 170 sognekommuner der havde over 2.500 indbyggere lå den tidligere Gørding sognekommune. Af de mindste sognekommuner var der 26 der havde under 250 indbyggere!

Utallige skitser blev af fremsynede og visionære udvalg og enkeltpersoner lagt frem til drøftelse og debat.

Kommunalreform-kommissionen arbejdede med mange forslag til en ny inddeling af sognekommunerne i større kommuner. I dette forslag opereres således med 28 kommuner i Ribe Amt. Det endte med 14.

Den ønskelige gennemsnitlige størrelse, målt i indbyggertal blev også markedsført. Som regel mellem 5 og 8.000. Reformkommissionens udspil var mellem 3 og 5.000 indbyggere. Disse mål kunne politikerne ikke fastholde p.g.a. en lang række hensyn og forhold i de lokale ønsker. Det endelige resultat blev som bekendt 275 kommuner og dermed noget større end både kommissionens og politikernes bud på den fremtidige kommunestørrelse. Man kan så håbe på, at det varer tilsvarende længere inden man igen kaster sig ud i en ny kommunal inddeling, der så formentlig vil finde sted i forbindelse med en revurdering af amternes opgaver og størrelse. Gid det må vare længe!

Gørding, Vejrup, Åstrup

Her på egnen skete sammenlægningen i to tempi, idet Darum, Bramming og V. Nykirke allerede i 1966 blev sammenlagt.

Der var derefter 4 år til at bringe de sidste brikker på plads. Allerede i pe-

rioden 62-66 blev reformen drøftet indgående, officielt og uofficielt. Det var jo ikke kommuner af Gørdings størrelse, der var den egentlige årsag til reformen, men i gang skulle vi jo. Jeg husker tydeligt nu afdøde sognerådsformand Alfred Poulsens ord ved afslutningen af et af hans sidste møder: »Det er godt, det ikke er mig, der skal føre Gørding til slagtebænken!«. Bemærkningen gjordet et dybt indtryk på mig. Jeg vidste at A. P. havde tænkt meget over Gørdings situation på det kommunale landkort, så det kom fra hjertet.

Årene fra 66 til 70 bød på mange, lange og trange forhandlinger hvis resultater, eller mangel på samme, bagefter hjemme i de enkelte sogneråd gav anledning til mange drøftelser af taktisk, analyserende og til tider sarkastisk indhold.

Set fra Gørdings side var en sammenlægning med et sogn fra nord og et sogn fra syd det bedst opnåelige, men Jernved Sogn sagde på et tydeligt sprog fra tidligt i forhandlingerne. Vi gjorde herfra opmærksom på, at en kommune bestående af Vejrup i nord, Jernved i syd og Gørding i midten geografisk og på mange andre områder ville være en god kommune, med hovedvej 1 i nord, hovedvej 11 i syd og jernbanen i midten. Vi gjorde opmærksom på en sådan »viftes« muligheder i forhold til kraftcentret Esbjerg med havn, lufthavn, kommende universitet og olieindustri, men svaret var en kategorisk afvisning. Tilhørsforholdet var absolut til Ribe med den gode økonomi, mange ansatte i amt og statsamt osv., og der var en god bro over Kongeåen, så afstanden var heller ingen hindring!

Efter dette var der kun een mulighed tilbage, nemlig Åstrup, Vejrup og Gørding. Der var i forvejen og samtidig med forhandlinger i gang om et vist samarbejde omkring opførelsen af et plejehjem i Gørding. Måske af den grund gik forhandlingerne mellem disse tre sogne lettere. Der gik en tid med møder og borgermøder omkring denne model. Vi var i reformkommissionen, sognerådsforeningen og det daværende amtsråd, der jo havde stiftamtmanden som formand. Forud var der leveret et godt stykke ben- og korridorarbejde af de enkelte sognerådsmedlemmer. Et borgermøde var også afholdt. Jeg kan se i mit manuskript fra dengang at jeg også der gjorde opmærksom på en sådan kommunes ret gode beliggenhed i forhold til kraftcentret Esbjerg, nævnte igen lufthavnen, et kommende universitet og påpegede nordsøoliens sandsynlige ilandførsel i nærheden, og at samme olieindustri ville give ret så mange arbejdspladser. Selv om der også lød bekymrede røster over økonomien, det var jo en ren landkommune, valgte vi i sognerådet denne løsning. Vi forelagde løsningen for det samlede amtsråd, tog hjem i sognerådslokalet på de gamles hjem, hvor vi endnu engang drøftede sagen igennem.

Under drøftelsen blev jeg ringet op af stiftamtmanden, der meddelte, at nu var sammenlægningen godkendt af amtsrådet og sluttede med ordene: »Nu

er I da glade«, hvilket jeg kun kunne svare ja til. Det var medlemmerne også. En lang og træls forhandlingsrunde var slut og man kunne slappe lidt af. Der blev en pause i mødet og da lød der fra et nu afdød medlem: Ja, ja, I skal ikke føle jer for sikre, for nu vil der for alvor gå politik i det! Og det gjorde der så!

Tvunget ind i Bramming Kommune

Problemet omkring byerne Bramming, Gørding, Holsted, Brørup og Vejen var jo at skaffe underlag nok til disse stationsbyer. I reformkommissionen erfarede vi at de uofficielt var døbt »cigarkommunerne«, fordi de relativt smalle og lange alle havde tyngdepunkt omkring jernbanen. Et forhold som skulle tilgodeses var den kommende landsplanlægnings hensyn til jernbanetrafikken. Ved den nu af amtet godkendte sammenlægning kom Holsted i klemme, blev for lille. Sammenlægningen skulle endelig godkendes i reformkommissionen. Det vidste man naturligvis i Holsted, og man gik derfra i gang med den politiske påvirkning af kommissionen, og hvem der ellers kunne tænkes at have indflydelse på afgørelsen. Da Holsted kunne mønstre 2-3 personer med relativ høj politisk charge i modsætning til os, trak vi det korte strå, hvilket betød at vi kort tid derefter fik besked fra reformkommissionen om at optage forhandling med Bramming med henblik på optagelse her. Et sådant påbud var jo det dårligst tænkelige udgangspunkt for forhandlinger med så vidtrækkende karakter. Efter en opklarende møderække sluttede forhandlingerne grundlovsdag 1969, hvor Vejrup og Gørding officielt blev en del af Bramming Kommune.

Herefter kunne afgørende og større beslutninger kun træffes efter godkendelse i et fællesudvalg. Vi havde i længere tid arbejdet med planer om udvidelse af skolen med skolebibliotek og tandklinik. Der var heldigvis skrevet kontrakt med diakonsammenslutningen vedrørende byggeri og drift af det nye plejehjem, så det kunne ikke stoppes. Bibliotek og tandklinik blev stoppet, men vi flyttede biblioteket over i villaen, hvor den har til huse i dag. Dette faldt ikke i god jord, men vi var nødt til det, presset som vi var m.h.t. pladsmangel på skolen. Af statens kunstfond var vi til det påtænkte biblioteksbyggeri bevilget et mosaikvindue på 124 m af kunstneren Preben Hornung. Også dette måtte opgives. Det var selvfølgelig en lille ting, men værre skulle det blive. Da man ikke kunne hindre plejehjemsbyggeriet, rejste man fra Brammings side kravet om en ekstra beskatning af en sådan størrelse og et sådant åremål, at det svarede til den ekstraudgift som plejehjemsbyggeriet medførte. Denne ekstra beskatning gjaldt naturligvis kun skatteyderne i Gørding Sogn. Beslutningen angående dette krav blev truffet på et ekstraordinært og meget langvarigt møde med kun dette ene punkt på dagsordenen. En deputation blev sendt til København for at få dommen stadfæstet af kommissionen! Det blev den selvfølgelig

ikke. Det var ganske uhørt med en sådan særskat. Fra et medlem af kommissionen, truffet ved en senere lejlighed, erfarede jeg, at man der nærmest morede sig over kravet, Bramming blev »leet« ud af mødet.

Episoden illustrerer på udmærket vis de spændinger og følelser der mange steder opstod under sammenlægningsfasen!

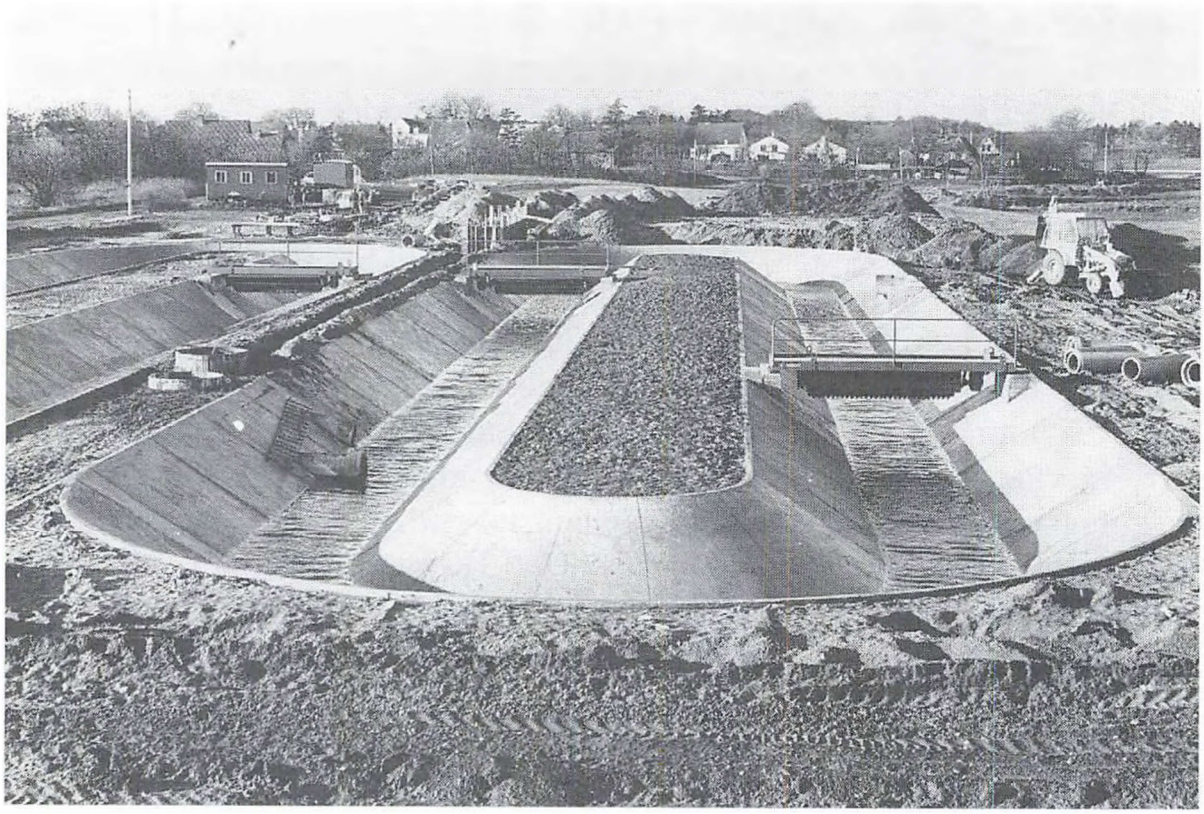
Langt fra alle steder førte sammenlægningen til de fordele af forskellig art, man i møderne forud havde debatteret og forestillet sig. Det modsatte kunne også være tilfældet. Et godt eksempel herpå er Helle Kommune, der som en af de første her på egnen fremstod fiks og færdig. Skulle jeg referere alle de spådomme, der før og i årene efter lød fra allehånde politiske »eksperter«, ville det blive en artikel for sig. En så udpræget landkommune uden en oplagt centerby ville ikke få nogen lang levetid, ville ikke være bæredygtig osv. Ikke desto mindre er borgerne i Helle Kommune gennemgående tilfredse. Det er heller ikke Helle Kommune, der har givet anledning til ændringer i de kommunale refusionsbestemmelser. Et andet eksempel hvor sammenlægningen gav anledning til en ændret virkelighed, var Ribe med de mange små sogne, den blev sammenlagt med. Skolenedlægninger og sammenlægninger gav anledning til mange bråvallaslag i årene efter. Det kniber med busbetjening i landsbyerne. Udflytning af særforsorgen tyndede fælt ud i de faste stillinger, et forhold som den øgede amtsadministration langt fra kunne opveje. Huspriserne i en række landsbyer taler deres tydelige sprog om disse og andre forhold, der ikke helt kom til at stå mål til forventningerne.

Hvad så med Bramming Kommune kontra Gørdings »forventninger«?

Som tidligere beskrevet i indledningen var det ikke kommuner af Gørdings størrelse der gav anledning til kommunalreformen. Vi havde en administration, der var fuldt tilstrækkelig, kæmner, ingeniør, bogholderi osv. Sagt på en anden måde, det var de hundreder af »dagligstuekommuner«, der vitterlig ikke kunne leve op til datidens krav. De var en total hindring for den struktur, der blev talt så meget om og senere blev udmøntet i lokal-, kommune-, region- og landsplanlægningen, der nødvendiggjorde reformen.

Det vi arbejdede for til det sidste var at blive centerby i en fremtidig kommune. At dette betød meget, fremgik af de planlægningstendenser, man allerede da kunne ane af de større eller mindre politiske »slag« der blev udkæmpet over det ganske land.

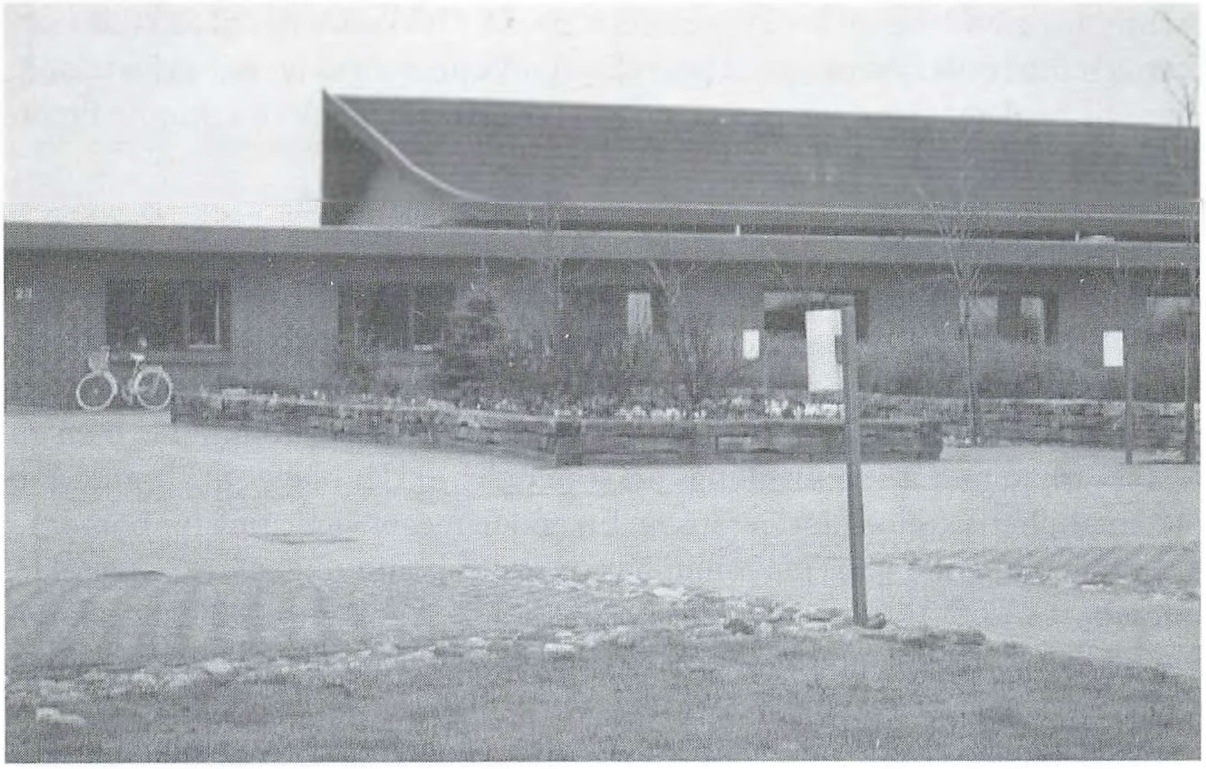
Senere kom butiksdøden til de mindre byer, også til Gørding. Da man i tide havde købt jord, udfærdiget dispositionsplan, udbygget kloak, bygget renseanlæg, voksede byen heldigvis så meget, at der altid vil være basis for en solid dagligvareforsyning. Det har også været muligt med henvisning til byens størrelse at afværge et par »attentater« på henholdsvis apotek og posthus.

Gørding rensningsanlæg med dets iltningskanaler fotograferet under etableringen i slutningen af 1969. Byggeriet gav i det nye Bramming byråd anledning til megen debat med anklager mod det tidligere sogneråd i Gørding for at have handlet ulovligt. (Gørding Sognearkiv).

Renseanlæg og plejehjem

Apropos renseanlæg, så gav dette anlæg grund til en påtænkt »straffeekspedition« mod de medlemmer af byrådet, der var med i beslutningsfasen omkring anlægget før 1970. Loven krævede et overslag over samtlige udgifter. Projektet skulle fremlægges på et offentligt lodsejermøde, hvor man kunne gøre indsigelse mod eventuelle fejl og mangler ved såvel plan som økonomi. Der var også en regel der sagde at hvis projektets pris ved licitation overskred den nævnte pris ved det offentlige møde med mere end 25%, skulle proceduren gå om. Licitationen viste desværre, at denne grænse ville blive overskredet med et par procent. Vi besluttede alligevel at gå i gang. Beslutningen var begrundet i den inflation, der allerede i sidste halvdel af 60erne var godt i gang. Vi kunne af inflationstakten aflæse, at en forsinkelse af projektet svarende til en fornyet procedure, uvægerligt ville fordyre anlægget for lodsejerne. Senere, da regnskabet blev færdiggjort over det samlede projekt, kunne man se, at den føromtalte regel var overtrådt af det tidligere Gørding sogneråd. Der blev jo

Byggeriet af plejehjemmet Østergården resulterede også i mange spændinger mellem Gørding og den nye storkommune, bl.a. pga. tolkningen af et kommunalt byggestop. Det lykkedes dog at skaffe finansiering ad utraditionelle kanaler, således at plejehjemmet kunne opføres i 1975 og indvies 1. april 1976. Her er Østergården fotograferet i 1987. (Gørding Sognearkiv).

en del postyr med allehånde trusler, forelæggelse for tilsynsrådet, forargelse og indignerede blikke. I tilsynsrådet kunne man imidlertid også regne og dissekere, så beskeden derfra var, at der var handlet forsvarligt over for lodsejerne, hvorefter bølgerne hurtigt sank til normale højder igen. Men ikke ret længe!

Plejehjemmet var stadig ikke bygget. Der havde i mellemtiden været byggestop! De inkarnerede modstandere mod hjemmet havde fået tid til at mobilisere endnu et frontalangreb, nemlig ved at købe projektet af dets arkitekt og diakonsammenslutningen. Det viste sig, at der allerede var investeret ca. 700.000 kr. i projektet, hvilket trods alt var mere end et flertal ville betale til »skrotning«.

Der gik igen en rum tid uden noget skete. Hindringen var nu det udlånsloft, der var lovgivet om for at sænke takten på det omfattende byggeri i kommunerne. For at bryde dødvandet var vi et par stykker i København sammen med en repræsentant for diakonsammenslutningen. I København forstod man ikke problemet, for netop den slags byggeri gav man gerne dispensation for, vel at mærke efter en ansøgning fra kommunen. En sådan ansøgning var på det tidspunkt at ligne ved en by i Rusland. En fornyet tur, denne gang til Vejle og

Århus, løste endelig op for byggeriets start. Det lykkedes her at få kreditforeningen til at overføre penge til Sparekassen Vejle, som så igen overførte midlerne til filialen i Gørding, der så, uden at overtræde låneloftet, kunne finansiere Østergården!

Forventningerne

Tilbage til forventningerne. Nøgternt vurderet, alle forhold taget i betragtning og dermed også set i bakspejlet, kan man roligt sige, at det blev den næstbedste løsning, Bramming Kommunes gode økonomi taget i betragtning. Den er ikke nogen turistkommune, ej heller en udpræget industrikommune, men en række solide mindre fremstillingsvirksomheder er det blevet til i årenes løb med møbelfabrikation klart i spidsen. En anden meget vigtig ting for borgerne er den meget gode forsyning man har overalt i kommunens byer af skoler, børnehaver, skolefritidsordninger, skolebiblioteker, voksenbiblioteker, sportspladser, stier, grønne områder og idrætshaller. Alt dette har i alle årene været dækket ind af et bredt flertal i byrådet.

Disse meget tilfredsstillende resultater har jo, igen set i bakspejlet, gjort at de gode oplevelser ved mange års kommunalpolitik langt overskygger de politiske trakasserier, der altid følger i demokratiets kølvand. Man må så håbe, at der i årene fremover altid vil være gode kvinder og mænd, der har lyst og kræfter til at påtage sig den vigtige opgave, det er at påvirke lokalpolitikken.

Spændende og lærerigt har det været at følge udviklingen i disse år efter reformen. Bygningen af diverse rådhuse og amtsgårde, samt bemandingen af dem landet over, kostede i 70erne skatteyderne mange hundrede mio. kr., men det har vist sig, at landet har kunne bære udgifterne til disse institutioner, der på demokratisk vis er blevet grundpillen i et samfund, der er et af verdens bedste og mest stabile.

Anton Bruun, gdr., født i Ilsted 1925. Medl. af Gørding Sogneråd fra 1962, fmd. fra 1966. Medl. af Bramming Byråd 1970-90. Medl. af Ribe Amtsråd 1982-90. Best.medl. for SUC til 1994. Medl. af Gørding Menighedsråd. Best.medl. for fonden Syd Vest. Adr.: Ilstedvej 8A, Ilsted, 6670 Gørding.